

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱ

ՄԻ ՔԱՆԻ ՆԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ ՆԱԽԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԻ ԵՐԿԱՐԱՑՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

ՍԱՄՎԵԼ ԴԻԼԲԱՆԴՅԱՆ

Ժամկետները քրեական դատավարությունում դատավարական ձևի պահպանման կարևոր երաշխիքներից են, որոնք ապահովում են քրեական դատավարության խնդիրների արագ և արդյունավետ իրականացումը: Ժամկետների սահմանումը քրեական դատավարությունում նաև մասնավոր անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության կարևոր երաշխիք է: Պատահական չէ, որ Եվրոպական դատարանը բազմիցս անդրադարձել է ինչպես մինչդատական վարույթում, այնպես էլ դատական քնության ընթացքում «ողջամիտ ժամկետում գործերի քնության» հասկացությանը: Պետք է նշել, որ այն որպես սկզբունք ամրագրվեց ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի Նախագծի 24 հոդվածում, որի հիմքում ընկած է ողջամիտ ժամկետում դատարանի առջև կանգնելու մեղադրյալի իրավունքը:

Դատավարության իրավունքի տեսության մեջ ժամկետները բաժանվում են երկու տեսակների՝ գործավարային, որոնք ապահովում են վարույթն իրականացնող մարմինների գործունեության ներքին կազմակերպումը, և դատավարական, որոնք ապահովում են կողմերի իրավունքները¹: Դրանք երկուսն էլ կարևոր են դատավարության խնդիրների իրականացման համար: Համաձայն ենք այն մասնագետների մտտեցմանը, որ դատավարական ժամկետները դատավարության բոլոր մասնակիցներին պետք է հնարավորություն տան իրականացնելու իրենց իրավունքներն ու պարտականությունները²: Մրցակցային դատավարական ձևի պայմաններում ավելի մեծ ուշադրություն է դարձվում ողջամիտ ժամկետներում դատարանի առջև կանգնելու անձի իրավունքի իրացմանը:

Քրեական դատավարության օրենսգրքի 24-րդ գլուխը նվիրված է դատավարական ժամկետներին, որում ընդհանուր առմամբ կարգավորվում են ժամկետների հաշվարկման և դրանց բաց թողնելու հետևանքներն ու վերականգնման կարգը: Ժամկետները՝ որպես դատավա-

¹ Տե՛ս **Фойницкий И. Я.** Курс уголовного судопроизводства. Т. 2, СПб., 1996, էջ 347:

² Տե՛ս **Сокол П. Я.** Процессуальные гарантии быстроты предварительного расследования: Дисс. ...канд. юрид. наук. М., 1990, էջ 79:

րական երաշխիքներ, ամրագրված են դատավարության գրեթե բոլոր ինստիտուտներում և վերաբերում են ինչպես քրեական գործերի քննության ընթացքին, այնպես էլ դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառմանը, վարույթն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների բողոքարկմանը և այլն: Այդ համակարգում առանձնահատուկ տեղ են զբաղեցնում նախաքննության համար օրենքով սահմանված ժամկետները, որոնք պետք է բխեն քրեական դատավարությունում անձի իրավունքներից, ինչպես նաև քրեական գործի բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննությունից: Նախնական քննության իրականացման համար սահմանված ժամկետները նաև ապահովում են քրեական դատավարությունում իրականացվող գործողությունների և կայացվող որոշումների օրինականությունը և հիմնավորվածությունը³:

Քրեական դատավարության 197 հոդվածի համաձայն՝ քրեական գործով նախաքննությունը պետք է ավարտվի ոչ ուշ, քան երկամսյա ժամկետում: Այդ ժամկետը հաշվվում է քրեական գործ հարուցելու մասին որոշում կայացնելու օրվանից և ավարտվում է գործը դատարան ուղարկելու մասին կամ գործով վարույթի կարճման մասին որոշում կայացնելու օրը: Իհարկե, օրենսդրական նշված կարգավորումը հստակ չէ, քանի որ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 196 հոդվածի համաձայն՝ նախաքննությունն ավարտվում է մեղադրական եզրակացություն, բժշկական բնույթի միջոցների կիրառման համար քրեական գործը դատարան ուղարկելու մասին կամ քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշում կազմելով: Այս հոդվածից հետևում է, որ նախաքննության ժամկետն ավարտվում է, երբ քննիչը մեղադրական եզրակացությամբ գործն ուղարկում է դատախազին կամ բժշկական բնույթի միջոցների կիրառման համար քրեական գործը դատարան ուղարկելու մասին որոշում է կայացնում: Նախաքննության ժամկետն ավարտվում է նաև այն պահին, երբ որոշում է կայացվում քրեական գործը կարճելու մասին:

Մեղադրական եզրակացությունը ստանալուց հետո հինգ օրվա ընթացքում դատախազը պետք է ընդունի օրենքով նախատեսված համապատասխան որոշումներից մեկը: Փաստորեն մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու համար նախատեսված հինգ օրը չի մտնում նախաքննության ժամկետի մեջ, իսկ դրա պահպանման պատասխանատվությունը դրված է դատախազի վրա: Հետևաբար, եթե նախաքննությունն ավարտվում է մեղադրական եզրակացության կայացմամբ, ապա նախաքննության ժամկետի ավարտ է համարվում մեղադրական եզրակացությունը ստորագրելու պահը:

Նախնական քննության համար օրենքով սահմանված ժամկետը

³ Ст'а **Аширбекова М. Т.** Соблюдение разумного срока как качественная характеристика производства по уголовному делу // "Российская юстиция", 2010, № 12, էջ 64:

չպահպանելը հանգեցնում է իրավական հետևանքների, այդ ընթացքում կատարված գործողությունների արդյունքների առոչինչ ճանաչման, իսկ նախաքննությունն իրականացնող մարմնին՝ իրավաբանական պատասխանատվության ենթարկելու:

ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսգրքի 197 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ քրեական գործով նախաքննությունը պետք է ավարտվի ոչ ուշ, քան երկամսյա ժամկետում: Այս ժամկետը վերջնական չէ, բայց քննիչը պարտավոր է ձեռնարկել բոլոր միջոցները այդ ժամկետը պահպանելու համար: Եթե քննիչը հնարավորություն ունի գործի քննությունն ավարտելու ավելի շուտ, ապա անպայման պետք է օգտագործի այդ հնարավորությունը:

Իրականում միշտ չէ, որ հնարավոր է լինում նախաքննությունն ավարտել օրենքով սահմանված ժամկետում, և օրենքը նախատեսում է դրա երկարացման հնարավորություն: Նախաքննության համար օրենքով վերջնական ժամկետ սահմանված չէ, բայց դա չի նշանակում, որ այն կարող է անվերջ քննվել:

Քրեադատավարական օրենսդրությունը նախատեսում է դատախազի կողմից քննիչի պատճառաբանված որոշմամբ նախաքննության ժամկետի երկարացման հնարավորություն: Անձի իրավունքների և ազատությունների կամայական սահմանափակման անթույլատրելիության սկզբունքից ելնելով՝ նախաքննության ժամկետների կամայական երկարացումն անթույլատրելի է: Անկասկած անթույլատրելի է նույն հիմքերով նախաքննության ժամկետների անընդհատ երկարացում, որովհետև դրանով մեծանում է անձի անընդհատ քրեական հետապնդման տակ մնալու վտանգը: Մա նշանակում է, որ նախաքննության ժամկետների երկարացման յուրաքանչյուր դեպքում պետք է հաշվի առնել հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռված պաշտպանությունը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 197 հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ քննության ժամկետը երկարացնելու մասին պատճառաբանված որոշումը քննիչը պարտավոր է ներկայացնել դատախազին՝ քննության ժամկետը լրանալու օրվանից առնվազն երեք օր առաջ: Իհարկե, քննիչի պատճառաբանված որոշումը ներառում է դատախազին ուղղված միջնորդություն, որում նշվում է նախաքննության ժամկետը երկարացնելու հանգամանքների անհրաժեշտության մասին:

Պրակտիկայում առաջացած խնդիրը վերաբերում է այն դեպքին, երբ քննիչը խախտում է նախաքննության երկարացման համար օրենքով սահմանված ժամկետը: Քրեական դատավարության գործող օրենսգիրքը միանշանակ պատասխան չի տալիս այն հարցին, թե ինչպես պետք է վարվել այդ դեպքում, ուստի առաջացել է իրավական անորոշություն. դա պայմանավորված է նաև ՀՀ քրեական դատավարության

րության օրենսգրքի 174 հոդվածի 1-ին մասում տեղ գտած այն դրույթով, որ ժամկետն անցնելուց հետո կատարված դատավարական գործողությունները համարվում են անվավեր, եթե ժամկետը չի վերականգնվում: Նշված հոդվածում տեղ գտած կարգավորումը, կարծում ենք, արդարացված է, քանի որ այն վարույթն իրականացնող մարմնին արգելում է իրականացնել վարույթային գործողություններ, որոնք կարող են ուղղված լինել ապացույցների ձեռքբերմանը կամ այլ դատավարական գործողությունների կատարմանը:

Որպես խոչընդոտ կարելի է առանձնացնել նաև այն, որ քրեական դատավարության գործող օրենսգիրքը հնարավորություն չի տալիս քննիչին բողոքարկելու դատախազի որոշումը, եթե նա համաձայն չէ դրա հետ:

Կարծում ենք, որ առաջացած հիմնախնդրի լուծումը պետք է տեսնել քրեական դատավարությունում հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռված պաշտպանության ենթատեքստում: Այսինքն՝ հիմնախնդրի լուծումը օրենսդրական անորոշության պայմաններում, կարծում ենք, պետք է տեսնել դատախազական հսկողության և դատական վերահսկողության մեխանիզմների շրջանակներում:

Հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ դատախազի սահմանադրական գործառույթից բխում է, որ նա պարտավոր է արձագանքել մինչդատական վարույթի ընթացքում օրենքի ցանկացած խախտման և վերացնել այն խոչընդոտները, որոնք կարող են արգելք հանդիսանալ գործի հետագա քննությանը: Տվյալ դեպքում խոչընդոտը քննիչի կողմից նախաքննության ժամկետի երկարացման համար օրենքով սահմանված ժամկետի խախտումն է: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 174 հոդվածում ժամկետներն անցնելուց հետո դատավարական գործողություններ կատարելու սահմանափակումը, կարծում ենք, ավելի շատ վերաբերում է գործով վարույթն իրականացնող մարմնին և ոչ թե հսկողություն կամ վերահսկողություն իրականացնող մարմիններին: Նման իրավիճակում տրամաբանական կլինեին դատախազի կողմից ժամկետի երկարացումը, դատավարական օրենքի էական խախտում թույլ տված անձին վարույթից հեռացնելը, իրավական պատասխանատվության ենթարկելը և միաժամանակ գործի հետագա ընթացքի վերաբերյալ ցուցումներ տալը:

Իհարկե, նշված խնդրի լուծումը պետք է տեսնել նաև դատական վերահսկողության շրջանակներում, որովհետև վարույթն իրականացնող մարմնի և դատախազի անգործությունը հանգեցնում է մեղադրյալի ու տուժողի իրավունքների և իրավաչափ շահերի խախտման: Յուրաքանչյուր մեղադրյալ ողջամիտ ժամկետներում արդար դատական քննության իրավունք ունի: Նշված իրավական անորոշությունը խոչըն-

դոտ է այդ իրավունքի իրացմանը: Այս տեսանկյունից կարող ենք փաստել, որ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 197 հոդվածը նաև սահմանադրականության խնդիր ունի: Մասնավորապես, նշված հոդվածում ուղղակի նախատեսված չէ նախաքննության ժամկետները երկարացնելու մասին քրեական հետապնդման մարմնի որոշումը տուժողի կամ մեղադրյալի կողմից բողոքարկելու հնարավորություն:

Մինևույն ժամանակ կարծում ենք, որ նշված խնդրի ցանկացած լուծում պետք է հիմնված լինի քրեական դատավարությունում առկա հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռման սկզբունքի վրա:

Բանալի բառեր – նախաքննություն, ժամկետներ, երկարացում, մեղադրյալ, դատախազ, քննիչ

SAMVEL DILBANDYAN – *Некоторые замечания о правовом регулировании удлинения сроков предварительного следствия.* – Статья посвящена порядку устранения процессуальных нарушений, допущенных на стадии предварительного расследования и препятствующих рассмотрению уголовного дела судом. Основное требование, предъявляемое к данной деятельности, – не ухудшить положение обвиняемого, а также соблюсти процессуальные сроки.

Ключевые слова: *предварительное следствие, сроки, удлинение, обвиняемый, прокурор, следователь*

SAMVEL DILBANDYAN – *Some Considerations on the Problems of Legal Regulation of the Pre-Trial Investigation Terms Extension.* – The article discusses the legal regulation of the procedural terms at the pre-trial investigation stage. The issues concerning the extension of the procedural terms, elimination of procedural violations hindering the trial have been highlighted in this article. The main requirement set refers to the protection of the rights and lawful interests of the participants of the proceedings during the extension of the procedural terms.

Key words: *pre-trial investigation, procedural terms, extension, accused, prosecutor, investigator*